

de Tuixén, per J. Roca i Cusí, en la *Misc. Folk. Arabia*, p. 133 ss.

PRON.: *tušén*, a Padrinàs de La Vansa (Casac. 1920); id. a Gósol i a llogarets de l'entorn, 1930 (exc. 175); i en l'enq. del poble, 1963 (xxxviii, 38-48).

Gentilici: *tušentžozos*, a Padrinàs; però Roca i Cusí (p. 133) que ho coneixia molt bé els diu «los *tuixents*», que ve a ser com dir que no hi ha gentilici; cf., en efecte «Cal *Tuixén*», masia te. La Nou (xxxvii, 119. 1).

Que el gentilici antic és *tuixenès* ho deduïm, però, del nom «Prat *Tuixenès*» en te. de Josa, un k. al N. del Colell (prop del límit E. del te. de Josa, uns 7 k. lluny de Tuixén); i nota de Raf. de la Torre, 1955. Bona confirmació que fou *Tuixén* sense -t la forma originària i ortografia adoptada per la Generalitat, des de 1933, atès l'informe de la S. de l'I.E.C.

MENCIONS ANT. 839, Acta C. SdUrg.: *Tuxen*; id. en el Capbreu; *Toxen* a la còpia del S. XII (ed. PPujol, n.º 73).

Notem amb -d: 964, testament que fa un habitant d'Osona, de l'herència dels seus pares i avis a Saga, Cerdanya, després de molts llocs cerdans, Alb, Ventajola, Guils, Nereliano, Niula, i darrere l'alode Navarcinci [Leg. Navarcort] consta «ipso alode *Toxende*» (Dip. Cat. Vic, § 363, p. 374); 982, el comte Borrell de Bna., en un doc. relatiu també a Eramprunyà disposa també de «alodem --- in --- Urgellense quem nominant *Toxen*» (ib., § 53, 459); 989: el comte Ermengol ven la mola de *Lord* («silice magna») «cum ecclis. et domos», que afronta Occid. amb la Serra de Busa («*Businus*»), Mer. monte de *quol Solo* ['Sòvol'], Circii ib. i *Cual de Tuxen* vel in ipso Port» llegit a l'arx. de Sols., que es refereix al Port del Comte i al call d'Odèn, que és la collada per la que es passa des de l'alt Solsonès a la vall de Tuixén: datat de l'any 1111 del rei Hug, en lletra S. XIII, però sembla còpia acurada i autèntica; 992: *Collo de Tuxen*, cit. amb *Morunys*, St. *Llorenç* (arx. Sols.); 993: testament del Comte Borrell de Bna.: «--- in comit. Orgellitense, Ste. Marie Sedis Vico remaneat *Tuxen* cum villulis, ecclesiis ---» (*MarcaH.*, col. 946, 43).

Abunda des del S. XI. 1030: el Comte Ermengol d'Urgell reclama al bisbe Ermengol «Quod injuste tenebat ipsas villas de *Tuxen*, quod ille Comes habebat per scripturas ques fecit Borrellus comes, avus suus, ad conjugem suam, et alia scriptura q. recerunt homines de *Tuxen* ad comitem Seniofredo» (*MarcaH.*, 1046. 7 i 3f.); 1030: el Comte Ermengol cedeix a l'esgl. d'Urgell «ipsas villas de *Tuxen*, cum eccl. ibi fundatis, i. e. Sti. Stephani --- Martini --- et Jacobi» (*MarcaH.*, 1048, 27f.); 1040: «Montelliano --- villis de *Tuxen* et parr. ---» (*MarcaH.*, 1070.54 i Monsalv. xx, 45 = CCandi, *Mi. Hi. Ca.* i, 69); 1060: portum de *Tuxen*, afr. N. de Lord (Arx. Sols.); 1083: *Tuxen* (Balari, *Or.*, 97); 1099: *Tossen* (*MarcaH.*, c. 1207); 1139: *villa Tuxen* (Hinojosa, *Reg. Señ. Cat.*, p. 86); 1154-59: *Tuxen* (Kehr, *Papsturk.*, p. 350); 1170: «term. de Val de *Lord* et --- term. de *quolum* de *Tuxen* --- usque ad collum de Jou» (MiretS., *Templ.*, 152; 60

cf. *Tuxen* a. 1170: MiretS., *Gardeny*, 17); 1179: Sig. R. de *Tuxen*, doc. de Poblet (*Cart. id.*, p. 86); 1181: S. Poncii de *Tuxen* (ib., p. 42); 1359: *Tuixen* (imprès *Tri.*) (*CoDoACA* XII, 55).

ETIM. M.-Lübke, en el seu estudi sobre els noms de l'Acta de 839 (BDC x, 26) es limita a aplegar-lo amb altres noms pre-romans que hi figuren, terminats en -en, com *Berén*, cf. algun altre NL pallarès, com *Borén* (el cas d'*Odèn* és més complex); en E.T.C. I, 224, seguint-lo, em limitava a posar-lo com pre-romà, si bé ja amb un «?». Però és arbitrari i inexistent el «sufix pre-romà» -ENO que fantasia Mz.Pi. com origen dels NLL arabitzats en -én (tipus *Ontinyén*, *Callén* etc.), teoria avui rebutjada per tothom; i *AlcM* encara ho agreuja suposant que vingui d'un NP romà *Tuscus*: triple contradicció interna: arabitzat × pre-romà × pirinenc.

Crec que hem de deixar oberta la possibilitat, vaga i sense concret fonament, d'un ignot origen pre-romà, motivada només per la gran proporció de l'element pre-romà entre els NLL importants dels Pirineus, sobretot des de Cerdanya cap a ponent. Però allí hi ha també una alta proporció de noms provinents de NPP, majorment germànics (E.T.C. I, 32-64). Tot al volt de Tuixén són tanmateix bastants els NLL importants que no són pas pre-romans, sinó romans o romànics: *Cornellana*, *Fórnols*, *Pedra i Coma*, *Voltrera*, *Selvanyà*, *Calvinyà*, *Cerc*, *Banyeres*, *Sisquer*; o bé germànics, com *Gisclareny*, *Montferrer*, *El Ges*, *Guixers*, *Toloriu* etc. Bona base, doncs, per a una altra etimologia, de NP:

Car entre aquests n'hi ha un de ben conegut a l'E. Mj., a casa nostra i a fora, que s'assembla perfectament a aquest NL, format amb els fecundíssims components THEUD- i -SIND, ben documentat en les fonts germàniques, en vars. dialectals com *Thiosint* (Fürst., 146). I en doc. nostres pirinencs: *Todesindus*, doc. d'Alaó a. 857 (Abadal, *P. i R.*, n.º 53); *Thodesendus* a. 979 (id. ib., n.º 251); a. 1195, en un doc. d'Ovarra: «donationis Iohan *Tosent* de Collo, filius Marie» (M. Duque, *Docs. d'Ovarra*, 160.11). L'evolució fonètica de *To(d)isendo*, -end, passant per *Toišén*, *Tošén* o *Tušén* és normal en català. La -s- dels compostos germànics, com a inicial de -SIND es manté sovint sorda (*Ermessèn* etc.), sobretot havent-hi possible contacte com ací de l'altre component (THEUD-).

Fet i fet, sembla que sense descartar la possibilitat pre-romana, que resta vaga i en sopols, ens hem de decantar per aquesta: notem que la -d' que en català s'havia d'assimilar amb la n des dels orígens, encara ha deixat un rastre en la forma *Toxende* del pergami de 964, l'original més antic que tenim a la vista; i amb o es troba el NL en 4 de les mencions més antigues (964, 982, 1099, S. XII).

Tulell, V. T- (misc. ar.)

TUNA

*Tuna* 'cova', mot local, propi d'algunes comarques